

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI DERGİSİ

DİNİ İLMİ EDEBİ MESLEKİ AYLIK DERGİ

Cilt : XI Sayı : 5
EYLÜL — EKİM 1972

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

«EY İMAN EDENLER SİZDEN EVVELKİ (ÜMMET) LERE YAZILDIĞI GİBİ SİZİN ÜZERİNİZE DE ORUÇ YAZILDI (FARZ EDİLDİ). TAKİ KORUNASINIZ.»

«(O) SAYILI GÜNLER (DİR). ARTIK SİZDEN KİM (O GÜNLERDE) HASTA, YAHUT SEFER ÜZERİNDE OLUR (VE ORUCUNU YEMİŞ BULUNUR) SA TUTAMADIĞI GÜNLER SAYISINCA BAŞKA GÜNLERDE (TUTAR. İHTİYARLIĞINDAN, YAHUT ŞİFA BULMASI ÜMİT EDİLMİYEN BİR HASTALIKTAN DOLAYI ORUC TUTMAYA) GÜCÜ YETMEYENLER ÜZERİNE BİR YOKSUL DOYUMU FİDYE (LÂZIMDIR). BUNUNLA BERABER KİM GÖNÜL İSTEĞİYLE BİR HAYIR YAPARSA İŞTE BU, ONUN İÇİN DAHA HAYIRLIDIR. ORUC TUTMANIZ SİZİN HAKKINIZDA (YEMENİZDEN VE FİDYE VERMENİZDEN) HAYIRLIDIR, BİLİRSENİZ.» BAKARA SURESİ : 183 - 184

TÜRKLERİN İSLÂM TARİHİNDEKİ YERİ

- 1 -

Ph. Dr. Zekeriya KİTAPÇI
Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler
Fakültesi Asistanı

MÜSLÜMAN GAZİLERİNİN PAROLASI

«Allahü — Ekber» İDİ.

İslâm Tarihi incelendiğinde karşımıza şu gerçek çıkmaktadır. O sadece bir kavmin bir milletin tarihi değil muhtelif devirlerde İslamın şerefli bayrağını ta Çin Seddinden Viyana'ya, Jakarta'dan Merake'se kadar, hatta İspanya içlerine doğru Hıra Dağından yükselen bir volkanmışçasına kuvvetli bir iman, yenilmez bir güç ve sarsılmaz bir azm ve irade ile taşıyan milletlerin tarihidir.

Hız Muhammed (s. a.) gibi beşer tarihinin fazilet ve kemalâtta eşine raslanmayan pek büyük bir şahsiyetin aralarından çıkmış olması, bir dalalet sırasında İslam Dinine ilk defa onların büyük fedakarlıklarla sahip çıkmaları ve bir fatihler ordusu kurarak İslâm Dinini İspanyadan tutunda Türkistan'ın iç kısımlarına, Türk Milletinin ayağına kadar götürmeleri sebebiyle tarihe hizmeti geçen Arapların, İslam Tarihindeki ve dünyanın dört bucağındaki müslümanların kalbindeki yerleri şüphesiz müstesna bir durum arz etmektedir.

İslam İmparatorluğunun devamlı fetih hareketleri ile hudutlarının genişletilmesi ve islam milletleri camiasına yeni yeni bazı milletlerin katılmaları sonucu, Araplara ve onların yüklenmiş oldukları bu asil hizmetin ifasında yeni yeni bazı kuvvetli rakiplerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Bu yeni milletler arasında ilk defa İranlıların temayüz ettiklerini ve kendilerini Arap toplumuna kabul ettirdiklerini müşahede ediyoruz.

Bilindiği gibi, Bizans İmparatorluğunun karşısında devrin en büyük ve medeni iki devletinden biri olan Sasaniler Devletinin tarihte eşine hakikaten çok az rastlanacak kadar kısa bir zaman içinde bütün haşmet ve debdeleriyle yıkılmış ve tarih sahnesinden çekilip gitmiştir. Böylece İranlılarda, diğer bir kısım milletler gibi geniş İslam İmparatorluğunun hudutları içine katılmış oluyorlardı.

Türkistan'ın fethinden ve Arap hakimiyetinin Türk yurtlarına kesin bir şekilde yerleşmesinden sonra İslam Tarihi sahnesinde yeni bir millet görünmeye başlamış ve ayrıca yeni bir dönem açılmıştır. Bu yeni millet, herkesin bildiği gibi yüce TÜRK MİLLETİ idi.

Türklerin islam milletleri camiasına girmeleri ve kısa bir zaman sonra büyük Arap merkezlerinde boy göstermeleri ile pek çok milletlerin sosyal

hayatları ve tarihî seyirleri için yeni bir devir başlamıştır ki, biz bu devri birçok büyük bilginlerin de fikirlerine katılarak «İSLÂM TARİHİNDE TÜRKLERİN DEVRİ» olarak nitelendiriyoruz.

Bilindiği gibi Türkler, Semerkand ve Buhara gibi Maverâ-ün-Nehr şehirlerinden başlayarak İslâm Medeniyetinin göz kamaştırıcı merkezlerinden biri olan Bağdad'a gelmişlerdir. Abbasiler Devrinde devlet ve hükümet işlerinde Türklerle her türlü izzet ve ikbal kapıları açılmış ve Hilafet ordusu da temamen Türklerden teşekkül etmişti.

Daha sonraları bu Bağdatlı Türklerin yerini Selçuklular almış onları da Osmanlı Türkleri takip etmiştir. Böylece, aşağı yukarı on asır gibi pek uzun bir devirde bütün İslâm milletlerinin tarih ve mukadderatına Türkler hâkim olmuşlardır.

Türklerin İslâm Tarihi içindeki bu seyyaliyetleri ve aktif durumları mütevaffa başkan Cemal Abdün- Nasır tarafından kaleme alınan **KARDEŞ TÜRKİYE**» adındaki bir mukaddimede biraz da heyecanlı bir üslûpla şu şekilde ifade edilmektedir :

«Gerek geçmişte gerekse halihazırda bizimle Türkiye arasında ne olursa olsun O, bizden, biz de ondan sayılırız. (İki milletin ayrı düşünülmesine imkân yoktur.) Bizim ve onun ecdadı tarihte, Hayatın sevinç ve kederlerine birlikte iştirak etmiş, nimet ve külfetlerini birlikte tatmış iki kardeşiler. (bu iki kardeş) asırlarca harb meydanlarında büyük gayenin (tahakkuku ve muzafferiyeti için omuz omuza çarpışmaktan (bir an bile geri durmamış)lardır.

(Bu bakımdan) gerek bizim gerekse Türklerin geçmişleri, Arap ve İslâm Tarihi hakkındaki tek (büyük) kitabın iki (önemli) bölümünü teşkil etmektedir. Türkler, Buhara ve Tebriz dolaylarında boy gösterdiler, bizde onlarla beraberdik. (Fakat) onlar yürümeye devam ettiler, biz onları Bağdat ve Musul (gibi İslâm şehirlerine) celbettik.

Türkler Anadolu yaylalarının eteklerine geldiklerinde biz de geldik. (daha sonra) onlar İstanbul surlarının gölgesine doğru yöneldiler, bizde onlarla birlikte Ebu-Eyyübel Ensari'nin misafiri olarak aynı surların gölgesine yöneldik.

Türkler (kokuşmuş ve çökmüş) Bizans İmparatorluğunun enkazı üzerinde Osmanlı (İslâm) İmparatorluğunun (sarsılmaz) temellerini atmak için Avrupa'ya ayak bastıkları devirlerde muharib (gazilerin) gerek Arap olsun gerekse Türk her lisanda aynı olan bir tek şiarı (parolası) vardı, oda (şüphesiz) — ALLAH BÜYÜKTÜR» idi.» (1)

Aynı hakikat değil doğulu, Batılı bir çok hristiyan yazarlar tarafından da itiraf edilmiştir. Bu cümleden olmak üzere Orta Şark ve Ülkeleri hakkında ki çok ciddi araştırmaları ile haklı bir şöhrete sahip olan İngiliz müsteşirki B. Lewis demektedirki:

Türkler Orta Şarka ilk defa ferd olarak asker olarak geldiler ve fakat çok geçmeden İslâm ordusuna hakim oldular. Onbirinci asırlarda onlar (budefa) fatihler ve müstemlekeçiler olarak gelmişler ve merkezi İranda ol-

(1) Türkiye ves-Siyasetül - Arabiyya S: 6, 7, 8

mak üzere İslamın kalbi (mesabesinde) olan topraklar üzerinde çok geniş yeni bir İmparatorluk (X) kurmuşlardır.» (2)

Biz bu bakımdan değerli Türk âlimi Fuad Köprülünün, Türk Tarihi'nin diğer milletlerde pek fazla görünmeyen özelliği hakkında çok isabetli olarak ileri sürdüğü şu fikirlerine bütün samimiyetimizle iştirak ediyoruz.

Rus bilgini W Bartold'un yazdığı «İslam Medeniyeti» Tarihi adındaki kitabın (XX) önsözünde Köprülü şu fikirleri savunmaktadır .

«Türk Tarihinin çok geniş bir devri (Türklerin İslamı kabul etmelerinden Tanzimata kadar bin yıllık bir devre) İslam Tarihi denilen umumî çerçeve içindedir Türkler İslam Ümmeti camiasına girerek İslâm Medeniyetini adını verdiğimiz büyük kültür dairesinin inkişafına bin yıldan fazla çalışmışlar muhtelif İslam sahalarında askeri aristokrasiye müstenid devletler kurmuşlardır. Ve Büyük Selçuklu İmparatorluğunun kuruluşundan başlayarak son asra kadar İslâm Dünyasının hegemonyasını ellerinde tutmuşlardır. İşte bu bakımdan dünyanın ve bilhassa İslam Dünyasının mukadderatı üzerine ve devamlı bir tesir yapmış olan Türklerin Tarihini bilmeden İslâm Tarihini anlamak mümkün olmayacağı nasıl tabii ise İslam Tarihi çerçevesine sokmadan Orta Zaman Türk Tarihini anlamak mümkün olmayacağı da o kadar tabiidir. «(3)

Biz konuyu bu görüş açısından hareket ederek ele almanın ve genel Türk Tarihi çerçevesi içinde ve onun geçirdiği merhaleler ve tekâmül seyri-ne paralel olarak incelemenin daha da faydalı olacağına kani olduğumuz için burada Türk Tarihinin anahtarlarını kaydetmeden geçemiyeceğiz.

«TÜRKLER İSLAM DİNİ SAYESİNDE YEPYENİ BİR ŞAHSİYETE SAHİP OLMUŞLARDIR»

Türk Milleti beşer tarihinin kaydettiği en eski ve asil milletlerden biridir. Dini efsanelerin bile insanlık hayatının varlık ve vücudunun başlangıcı beşiği olarak kabul ettiği Asya Kıtasında, Orta Asya yaylalarında vücut bulmuştur. Millî ırkî meziyetlerini tamamladıktan sonra burada tarih devirleri arasına girmiş ve yine bu topraklardan eski dünya kıtalarının dört bucağına yayılmıştır.

Alman asıllı yazar C. Brokkelman Türklerin menşe-i hakkında hulâsa olarak şu bilgileri vermektedir.

«Doğuda Tibet ve Çin Halkı, Kuzeyde eski Asyalı yahut Sibiryalı ahali ve Batıda Fin-Uygur milletleri arasında ve geniş güney Sibiryaya ovalarında ve Hazar Denizi ile Altay Dağları arasındaki bozkırlarda şüphesiz evvelce Moğollar'ı ve Tunguzlar'ı da içine almış bulunan bir dil ve ırk topluluğundan, pedersahi aile teşkilatına malik küçük göçebe gurupları şefleri içinde yeti-

(X) — Müellif Büyük Selçuklu İmparatorluğunu kasetmektedir. Z.K.

(XX) — Bartold'un bu kıymetli eseri doğu ve batının bir çok dillerine tercüme edilmiştir. Eser Fuad Köprülü tarafından adeta yeniden kaleme alındıktan sonra Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından büyük bir itina ile son baskısı yapılmış ve Türk okuyucularına sunulmuştur. Z.K.

(2) The Middle East and West B. Levis S: 19.

(3) İslâm Medeniyeti Tarihi W. Barthold S: 2.

şen bu memleketlerin tarihinde daima raslyacağımız büyük fatihlerin faaliyetleri ile (birlikte) bir Türk Milleti ortaya çıktı. Bunlar daha Tiyanşan Dağlarının yamaçlarından ve aşağı kısımlarındaki mıntikalardan Orta Asya bozkırlarına ilerleyerek tarih sahnesine girerlerken antropoloji alimlerinin TURANİ dedikleri bariz ve kendilerine has bir ırkı hususiyet gösteriyorlardı. (4)

Türkler Tarih devreleri içine böylece girdikten sonra Asya, Afrika, Avrupa gibi eski dünya kıtalarında ta ilk çağlardan başlayarak yirminci yüzyılın başına kadar gerek tarihî ve siyasî gerekse sosyal ve dinî sahalarda çok önemli roller oynamışlar ve büyük bir çok devletler kurmuşlardır.

Büyük cihangir Osmanlı İmparatorluğunun enkazı üzerine kurulan Millî Devlet Türkiye Cumhuriyeti de dahil bu devletlerin sayısı yirmiye yaklaşmaktadır (x).

Tarih boyunca kurduğu bu devletler ve müteaddid cihan imparatorlukları sebebiyle çeşitli ırk ve soya mensup milletlerle karşılaşmış, zaman zaman karışmış dahilde onları büyük bir devletçilik şüuru ile idare ettiği gibi hariçtede komşu ülkelerle politik sosyal ve dinî sahalarda aktif münasebetler kurmuştur.

Çoğu zaman İmparatorluğunun geniş hudutları içinde yaşayan ve ırk, din, kültür bakımından tamamen farklı olan bu çeşitli milletlerin örf ve adetlerine bir çok yönlerden tesir ettiği gibi, pek tabii olarak onların da kültür ve dinlerinin tesirleri altında kaldığı da olmuştur.

Geniş topraklar üzerinde yayılmış olan Türklerin sosyal hayatlarında, özellikle İslâmlıktan önceki devirlerde sık sık görüldüğü gibi, İslâmdan sonrada bu değişmez hakikat hem de çok geçmeden kendisini göstermiştir.

Özellikle İslâm Dini Türklerin millî yapılarında sosyal bünyelerinde baş döndürücü değişiklikler yapmış ve Türkler arasında hiç bir dinin görmediği hüsnü kabülü görmüş ve diğer milletler de erişemediği büyük mazhariyetlere nail olmuştur. Üzerinde durmak istediğimiz bu durum hakkında B. Lewis müşahedelerini şu şekilde ifade etmektedir.

«Daha önce de işaret edildiği gibi Türkler İslam Dinine girmeleri ile bu yeni din sayesinde kendileri tamamen yepyeni bir hüviyete sahip olmuşlar ve başlı başına (bir değer) olan mazileri ile ilgilerini hayret edilecek bir süratle kesmişler ve (adeta) unutmuşlardır.» (5).

Evet! İslam Dini çok kısa bir zaman içinde Türk milletinin daha önceleri sahip olduğu maddî manevî bütün değerlerini emmiş onu adeta kendi potasında eriterek ona yeni bir veche, yeni bir şahsiyet kazandırmıştır. Hatta daha da ileri giderek onu yeni bir mücadeleye yeni bir hayat memmat mücadelesine hazırlamıştırki; Onun bu mücadelesi islâmın cihad bayrağı altında üç kıtada asırlar boyu devam etmiştir.

(4) History of the Islamic People C. Brockalman S: 163.

(5) The Emergence of Modern Turkey: B. Levis S: 325

(x) Tarihe geçmiş Türk Devletlerinin isimleri kuruluş tarihleri sırasıyla yaklaşık olarak şunlardır: Büyük Hun İmp. 1116 M.Ö., Batı Hun İmp. 48 M.S. Avrupa Hun İmp. 375, Ak Hun İmp. 420, Göktürk Dev. 552., Avar Dev. 565, Hazar Dev. 655, Uygur Dev. 963, Karahanlılar Dev. 940, Gazneliler Dev. 963, Büyük Selçuklu Dev. 1040, Harzemşah Dev. 1157, Timur İmp. 1368, Altınordu Dev. 1236, Timur İmp. 1368 Babür İmp. 1526 Osmanlı İmp. 1299, ve Millî Devlet TÜRKİYE CUMHURİYETİ 1922.

Bir başka ifade ile demek oluyorki; İslam Dini Türklerin sayesinde kınına girmeyen bir kılıç haline gelmiş ve bu kılıcı Türkler mukaddes cihad ruhu ile, ilahî kelimetullah için, İslamın kiblegâhi müslümanların kiblegâhına kirli ayakların basmaması için, İslam diyarının şerirlerin haris emellerinden masum kalması için kullanmışlar ve bu uğurda Yemen çöllerinde bile kanlarını su yerine severek akıtmaktan bir an bile geri durmamışlardır.

Bu bakımdan Türklerin özellikle İslam Camiasına girdikten sonra çok kısa bir zaman içinde kendilerini gösterdikleri, askerî ve siyasî nizama hakim oldukları ve Orta Şarkta bin seneyi aşan bir tarih seyri içinde her zaman dinamik ve zinde bir güç olarak bu milletlerin sosyal ve politik hayatlarında önemli roller oynadıkları görülmüştür.

Bu hakikat sadece doğulu değil, Batılı olarak ta bir çok insafli ilim adamları tarafından itiraf edilmiştir.

Lewis, «The Middle East and The West- Ortaşark ve Batı» verdiği bir seri konferansında Türklerin bu durumunu şu satırları ile izah etmeye çalışır ve derki :

«Sadece Orta Şarkta değil hemen hemen dünyanın her yerinde (genellikle) Türkler bir azınlık olmalarına rağmen (daima) hakim bir unsur olmuşlardır. Değil İran, Suriye ve Mısır'da hatta çok uzak (bir ülke olan) Müslüman Hindistan'da bile her nekadarkitle nüfusunun ezici çoğunluğu Türk (soyundan) olmadıkları halde, hakim hanedanlar Türk ırkından ve ordular ise (tamamen) Türklerden (teşekkül) ederdi. Asırları kapsayan (bu) Türk hakimiyeti sırasında genellikle şu gerçek kabul edilmiştirki, Türkler (her zaman) emretmişler, diğer milletlerde (daima) boyun eğmişler ve itaat etmişlerdir. Türklerin kurdukları bu düzende Türkden gayrisine (kim olursa olsun bir zavallı gözü ile bakılır ve) bir gariban telakki edilirdi.» (6)

Bu arada sırası gelmişken bir noktanın da önemle belirtilmesi gerekirkî, Türkler bir kısım müelliflerin de işaretettiği gibi sadece bir fatihler ordusu olarak İslamı, ilâhî prensiplerini onun ebedi düşmanlarına karşı müdafa ve muhafaza etmekle yetinmemişlerdir. Türklerin ayak bastıkları bereketli topraklarda daha öncekini tamamlar ve fakat genellikle milli karakterleri hakim olmak üzere yeni ve feyizli bir medeniyet doğmuştur ki biz bu varisleri olarak ona gururla «TÜRK İSLAM MEDENİYETİ» demeyi daha uygun görüyoruz.

(Devamı Var)

(6) The Middle East and Wets: B. Lewis S: 20.